

Ondrej Štefaňak, *Ludská dôstojnosť a česť v ponímaní mládeže*, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra 2023, ss. 134.

Książka dra hab. Ondreja Štefaňaka pt. *Ludská dôstojnosť a česť v ponímaní mládeže* (Godność ludzka i honor w opinii młodzieży) bardzo dobrze wpisuje się w dyskusję na temat wartości godnościowych młodzieży słowackiej okresu pierwszych dekad trzeciego tysiąclecia. Kilku podstawowych i pomocniczych pytań badawczych wyznaczyło krąg tematów, jakimi zajmuje się Autor recenzowanej monografii problemowej (socjologia moralności jako nauka o faktach moralnych, godność ludzka jako wartość osobowa i społeczna, wolność jako podstawowy składnik godności ludzkiej, wybrane wartości związane z godnością ludzką, naruszanie godności ludzkiej w sytuacjach prywatnych, naruszanie godności ludzkiej w stosunkach międzyludzkich oraz postawy wobec niedzielnej pracy i zakupów). Recenzowana książka jest bardzo interesującym teoretyczno-empirycznym studium socjologicznym, znacząco pomnażającym wiedzę socjologiczną o moralności godnościowej współczesnej młodzieży słowackiej. Analiz tego typu w warunkach słowackich bowiem prawie całkowicie brakuje.

Chociaż na różnych płaszczyznach życia społecznego coraz częściej mówi się o godności osobowej i osobistej, to według niektórych socjologów pojęcie godności osobowościowej jakby powoli znika z życia współczesnych ludzi. Same terminy „godność” czy „honor” są coraz rzadziej używane. Bardzo często podkreśla się, że człowieka nie można pozbawiać godności ludzkiej. Zapomina się jednak, że utrata godności osobowej lub osobistej następuje jedynie w wyniku działań konkretnych jednostek ludzkich, a więc w wyniku braku godności osobowościowej. W związku z tym należy z pewną obawą patrzeć na rozumienie wolności wśród badanych maturzystów słowackich. Wolność jako podstawowy składnik osoby i godności ludzkiej była wśród ankietowanych wysoko ceniona. Nie była to jednak zawsze wolność odpowiedzialna, która łączy się z prawdą i dobrem. Według deklaracji respondentów nieco częściej chodziło o wolność w ujęciu subiektywistycznym („każdy niech robi to, co chce”) – 50,6%.

W toku analiz socjologicznych Autor przywołał kolejne wartości, nastawienia lub orientacje, które w rozumieniu badanej młodzieży słowackiej kojarzą się z godnością lub honorem osoby (oprócz wolności jako podstawowego składnika osoby i godności ludzkiej). Jeżeli chodzi o kierowanie życiem w społeczeństwie, respondenci znacznie częściej wybierali alternatywę, że „nikt nie ma prawa narzucać swej woli innym” (70,6%) – jako bardziej godną człowieka. Jeżeli chodzi o sprawiedliwość społeczną, badani maturzyści znacznie częściej preferowali opcję, że „sprawiedliwość wymaga, aby każdy dostawał to, na co zasługuje” (69,7%) – jako bardziej godną człowieka. W przypadku hedonistycznego stylu życia respondenci nieco częściej wybierali alternatywę, że „w życiu jest wiele ważniejszych spraw niż same tylko przyjemności” (49,3%) – jako bardziej godną człowieka.. Wreszcie, w przypadku potrzeby planowania, badani maturzyści nieco częściej preferowali opcję, że „w życiu nie warto niczego z góry planować, bo to, co ma się stać i tak się stanie” (49,5%) – jako bardziej godną człowieka..

W odniesieniu do ośmiu sytuacji lub warunków z życia bardziej prywatnego lub bardziej publicznego, w których może dochodzić do naruszenia godności ludzkiej (rozdział piąty i szósty), największe poczucie godnościowe wśród badanych maturzystów słowackich zaznaczono w przypadku „donosicielstwa” (61,1% zdecydowanej dezaprobaty). Stosunkowo często było potępiane także „uleganie własnym słabościom” (50,6% zdecydowanej dezaprobaty) oraz „częste zmienianie kochanków (kochanek)” (47,8% zdecydowanej dezaprobaty). Nieco słabiej były potępiane sytuacje: „schlebianie z myślą o własnych korzyściach” (36,2% zdecydowanej dezaprobaty), „przyjęcie pieniędzy za czyn skrajnie altruistyczny (uratowanie dziecka)” (31,7% zdecydowanej dezaprobaty) oraz „oportunizm” (24,6% zdecydowanej dezaprobaty). Stosunkowo rzadko było potępiane „życie w nędznych warunkach materialnych” (16,8% zdecydowanej dezaprobaty) oraz prawie wcale „przyjmowanie napiwków” (3,1% zdecydowanej dezaprobaty).

Według wskaźnika zbiorczego dla ośmiu analizowanych sytuacji lub warunków 34,0% badanych uznało te sytuacje lub warunki za poniżające godność ludzką w zdecydowany sposób, 28,9% – za poniżające, ale nie zawsze, 22,1% – za w ogóle nieponiżające oraz 15,8% – to niemający zdania na omawiane tematy. W sumie prawie dwie trzecie ankietowanych osób dostrzegą możliwość ponizania godności ludzkiej w rozważanych sytuacjach – przynajmniej w pewnych sytuacjach życia codziennego. Należy więc stwierdzić, że wyczulenie badanych maturzystów na ponizanie godności ludzkiej w życiu prywatnym lub stosunkach międzyludzkich było znaczne – przede wszystkim w odniesieniu do donosicielstwa, ulegania własnym słabościom oraz częstego zmieniania kochanków (kochanek).

W związku z problematyką ostatniego (siódmego) rozdziału recenzowanej monografii problemowej można odnotować, że znaczne zróżnicowanie opinii na temat niedzielnej pracy lub zakupów potwierdzają również wyniki prezentowanych badań socjologicznych wśród młodzieży słowackiej w latach 2006-2011-2016. Niedzielny wypoczynek uznała za bezwarunkowo ważny (dla siebie) prawie połowa badanych maturzystów. Jednak niedzielny wypoczynek dla innych (np. sprzedawczyń w supermarketach) uznał za bezwarunkowo ważny tylko co dziesiąty respondent. Stopień (nieświadomego) nastawienia egocentrycznego wśród badanych osób był więc stosunkowo wysoki, chociaż z upływem czasu nieznacznie się zmniejszał. Ogólnie można stwierdzić, że w latach 2006-2011-2016 dzień świąteczny (niedziela) nieco uzyskał na popularności – zarówno jeśli chodzi o postawy ankietowanej młodzieży wobec niedzielnej pracy, jak i zakupów. Wydaje się, że wśród młodzieży powoli rośnie wrażliwość na niedzielny wypoczynek dla pracujących ludzi.

Na marginesie można też wskazać, że w przypadku prezentowanych badań socjologicznych nastawienia godnościowe nieco częściej obserwowano wśród osób z bardziej pozytywnym stosunkiem do wiary religijnej, regularnie uczestniczących w praktykach religijnych, dziewcząt, mieszkańców mniejszych osiedli, maturzystów z bardziej liczebnych rodzin, osiągających lepsze wyniki w nauce szkolnej oraz żyjących w uboższych rodzinach. Nastawienia pragmatyczne można zaś było nieco częściej odnaleźć wśród osób o bardziej negatywnym stosunku do wiary religijnej, w ogóle nieuczestniczących

w praktykach religijnych, chłopców, mieszkańców większych osiedli, maturzystów z mniej liczebnych rodzin, osiągających mierne wyniki w nauce szkolnej oraz żyjących w zamożniejszych rodzinach.

Analizy socjologiczne opierają się na materiałach z wywiadów kwestionariuszowych, zrealizowanych w zbiorowości maturzystów diecezji spiskiej w północnej Słowacji. Uzyskane dane empiryczne porównano z wynikami innych badań empirycznych, na Słowacji i w Polsce. Autor wykazał się także szeroką znajomością literatury przedmiotu, co umiejętnie wykorzystał, eksponując wiele wątków związanych z analizowaną problematyką. Opiniowana książka jest bardzo dobrą monografią problemową, pośrednio zachęcającą do dalszych badań socjologicznych nad fenomenem moralności godnościowej w środowisku słowackim. Stanowi ona poważny wkład do socjologicznego piśmiennictwa słowackiego w zakresie badań socjologicznych nad wartościami życiowymi, moralnymi i wychowawczymi. Na podstawie przywołanych wątków z pełnym przekonaniem rekomenduję Uniwersytetowi Konstantyna Filozofa w Nitrze recenzowaną książkę do publikacji.

Janusz Mariański